

Research Paper

Analyzing and extracting the educational foundations of Hayat-Tayyaba based on the verses of the Quran and Islamic traditions

Ali Afsari¹, Mohammad Reza Shamschiri^{2*}, Zohre Saadatmand³

1-PhD Student, Philosophy of Education, Islamic Azad University, Isfahan(Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran.

2- Associate Professor, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Isfahan(Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran.

3- Associate Professor, Faculty of Educational Sciences, Islamic Azad University, Isfahan(Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran.

Received:2022/03/01

Accepted:2022/04/28

PP:246-263

Use your device to scan and read the article online

DOI:

[10.30495/jedu.2023.30069.6008](https://doi.org/10.30495/jedu.2023.30069.6008)

Keywords:

Educational Foundations, Hayate-Tayebeh, Quran, Education, Managers and Educational Planners.

Abstract

Hayate-Tayebeh means the kind of life that meets the physical, spiritual, scientific and practical needs of man. The principles of the theoretical foundations of Hayate-Tayebeh are explained in the Holy Quran and Ahl al-Bayt. Teachings. The aim of this article is to extract and understand the educational principles of Hayate-Tayebeh based on the Holy Quran and Ahl al-Bayt teachings. In this research, using the method of content analysis, the educational foundations of Hayat Tayyeba in the words of revelation, namely the Holy Qur'an, as well as the words of the innocents, were analyzed and after classification and open coding, a central and selective analysis was carried out. The scope of the research included written documents in the Quran and Islamic narrations about the Hayat Tayyeba, which were investigated in the form of targeted sampling. Based on the findings of this study, relying on the foundations of education based on Hayate-Tayebeh, the educational managers and educational system and planners will be able to form and perform the principles and goals of education. and organize the method and curriculum accordingly.

Citation: Afsari Ali, Shamschiri Mohammad Reza, Saadatmand Zohre . (2023). Analyzing and extracting the educational foundations of Hayat-Tayyaba based on the verses of the Quran and Islamic traditions. Journal of New Approaches in Educational Administration; 14(1):246-263

Corresponding author: Mohammad Reza Shamschiri,

Address: Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Isfahan(Khorasgan) Branch , Isfahan, Iran

Tell: 09133160934

Email: Mo_shamschiri@yahoo.com

Extended Abstract

Introduction:

In terms of the importance of the subject of research, the good life is the real human life, which is the bedrock of worldly life in all its breadth, and the afterlife with its immortality and importance is the crystallization of this real life. This genuine and real life is a reality beyond the apparent life that is achieved in this world. Good life arises from the high rank of the human soul. The believer in his journey to God and his spiritual transcendence, who is born again after his first birth, is confirmed by divine implication from the heart of his faith in a spirit whose good life is the fruit and results of it. If the good life is a new life and superior to ordinary life and the source of very valuable works for the believer, in fact the believer has acquired a new level of soul from the light of which this life and its works have emerged and manifested and therefore the importance and position of this The simple concept of life has always opened the field for researchers.

Regarding the necessity of conducting research, it should be noted that the study of research background in the field of good life indicates that most of the researches are sufficient to analyze the concept of good life and its application in individual and social life, especially in the field of education. The desired has not been done. Therefore, due to this research gap, it is necessary to conduct research with the aim of extracting the educational implications of Hayat Tayyeba based on its dimensions and components. Considering the breadth and semantic comprehensiveness of Hayat Tayyeba and on the other hand its many aspects and capacity in education, the necessity of conducting research in order to extract these aspects and educational components through research and study on the concept of Hayat Tayyiba in the Qur'an and hadiths, more It is felt from all times. In addition, research on the subject of Hayat Tayyeba often lacks a comprehensive educational perspective for curriculum planning and the philosophy of formal and public education, and in addition, each of these researches has focused exclusively on a limited aspect of the scope of Hayat Tayyeba.

In addition, theoretically, research in the field of good life, less attention to its areas, dimensions and components, and to develop theoretical and conceptualization and practical and practical life, conduct research with the aim of research and understanding the dimensions and The components of good life and the extraction of educational implications have been evaluated as essential for the education system.

Context:

The main goal of all educational institutions is to create problem-solving ability and creativity in people. In today's world, the probability of encountering problems for which there is no predetermined solution has increased. Therefore, solving new problems requires creativity.

Goal:

Conceptualizing the dimensions and components of good life in Quranic verses and Islamic traditions and extracting its implications for the education system

Minor Objectives:

- 1- Identifying the dimensions and components of good life in the verses of the Quran
- 2- Identifying the dimensions and components of good life in Islamic traditions
- 3- Extracting the educational implications of Hayat Tayyeba for education based on the obtained dimensions and components)

Method:

Today, one of the key topics in research and exploration to discover concepts and theorizing is the discussion of methodology and research methods and is of particular importance in the field of scientific and fundamental research. Qualitative and will be the method of content analysis. Content analysis is a method that is usually used to analyze data in qualitative research.

Content analysis is one of the methods of qualitative analysis according to which the text of qualitative interviews is reduced and segmented, categorized and summarized, and then reconstructed in such a way that important concepts are extracted from a set of data (Abedi Jafari, Taslimi, Faqih And Sheikhzadeh, 1390, p. 53)

Findings:

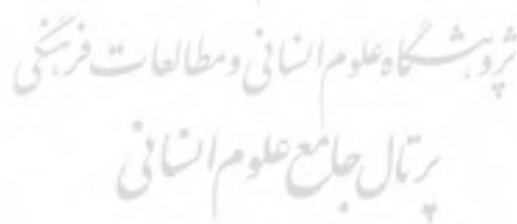
The research findings confirm that all the identified dimensions and components on the training of middle managers in the central organization of the Islamic Azad University have been confirmed.

Results:

According to the present study, after analyzing the various dimensions of good life in the educational system, it is generally concluded that in order to achieve good life, self-improvement and self-purification are required. In the Holy Quran, "Hayat Tayyiba" is mentioned in only one surah. Where he says: "Whoever does righteous deeds, while he is a believer, whether male or female, we will give him a pure life, and we will reward them for the best deeds they have done." What is used in this verse is that its righteous action has such a wide and broad meaning that it includes all

positive, useful and constructive works and actions in all scientific, cultural, economic, political, military and similar fields. From the most important actions such as the mission of the prophets to the smallest activities such as setting aside a small stone through the passage of all fit into this broad concept. Another thing about Hayat Tayyiba is that the commentators have mentioned different interpretations and opinions about the meaning of "Hayat Tayyiba": Some commentators have interpreted it to mean a lawful day. Some to be satisfied and satisfied with the share and fortune, some to subsistence, some to worship with a lawful subsistence, and some to succeed in obeying God's commands and the like. But the concept of good life is so broad that it encompasses all of these. Allameh Tabatabai has said in his commentary on *Garan Sang Al-Mizan*: Thus, the word of this sentence clearly implies that God Almighty has revived a believer who does righteous deeds to a new life other than the life he has given to others, and does not mean that he changes his life, for example, his impure life into He purifies life so that the principle of life is the same as public life and changes its attribute, because if he meant it, it would be enough for him to say, "We make his life good," but he did not say so, but said, "We make him a good life." "We will make it alive." Therefore, it is concluded that the good life in this world is certain. In a sense, God imparts to him

another kind of life, separate and new. And this verse is completed with verse 122 of Surah Al-An'am, which says: Is he who was dead and We raised him up and gave him a light with which to come and go among the people? The result is that whoever believes in God Almighty and the Day of Judgment, whether male or female, if he is virtuous, will have a pleasant and pure life in this world and will be rewarded better in the Hereafter than what he has done. Therefore, good life can cover a very wide range. Given that it is followed by the divine reward in a proper way, it is used in such a way that the good life can be an example related to this world and the best reward related to the hereafter. Educators, which include fathers, mothers, teachers, educators, educators, counselors, teachers, administrators, and others in the formal and public education system, are a group of relatively mature, compassionate, and benevolent individuals who have acquired individual competencies. Socially and the realization of significant levels of good life in themselves, have taken the heavy responsibility of helping to guide others and pave the way for the growth and development of other people in the formation and continuous development of a competent society, including the role of educational managers in implementation And monitoring how to implement and achieve the goals of training is very important.

مقاله پژوهشی

واکاوی و احصاء مبانی تربیتی حیات طیبه بر اساس آیات قرآن و روایات اسلامی

علی افسری^۱، محمدرضا شمشیری^{۲*}، زهره سعادت‌مند^۳

۱- دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان) (اصفهان)، اصفهان، ایران.

۲- دانشیار دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

۳- دانشیار دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

چکیده

حیات طیبه به معنای آن گونه از زندگی است که پاسخگوی نیازهای مادی و معنوی، علمی، عملی و روحی آدمی باشد. اصول مبانی تئوریک حیات طیبه، در قرآن کریم و آموزه‌های پیشوایان معصوم (ع) تبیین شده است. در قرآن کریم نیز مبانی اساسی حیات طیبه معرفی شده‌اند که شناخت آنها، زمینه تحقق چنین حیاتی را برای انسان فراهم می‌کند. هدف از این مقاله استخراج و فهم مبانی تربیتی حیات طیبه بر اساس قرآن کریم و روایات معصومین بوده است. در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل مضمون مبانی تربیتی حیات طیبه در کلام وحی مبین یعنی قرآن کریم و همچنین سخنان معصومین علیهم‌السلام، مورد واکاوی قرار گرفته و پس از طبقه‌بندی و کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل صورت گرفت. حوزه پژوهش شامل اسناد مکتوب در قرآن و روایات اسلامی پیرامون حیات طیبه بوده که به صورت نمونه‌گیری هدفمند مورد بررسی قرار گرفت. در این پژوهش، حیات طیبه به عنوان مفهومی اساسی و کلیدی و به مثابه هدف غایی هدف تعلیم و تربیت اسلامی تلقی شده است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، با اتکاء به مبانی تربیت مبتنی بر حیات طیبه، مدیران و برنامه‌ریزان نظام آموزشی قادر خواهند بود، اصول و اهداف آموزش و پرورش را متناسب با موقعیت آموزشی بازتعریف و اجرا نموده و بر آن اساس روش‌ها و برنامه‌های درسی متناسب را سازماندهی کنند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۰۸

شماره صفحات: ۲۴۶-۲۶۳

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

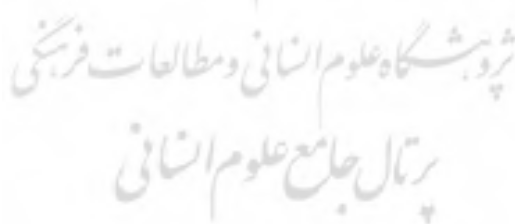

DOI:

[10.30495/jedu.2023.30069.6008](https://doi.org/10.30495/jedu.2023.30069.6008)

واژه‌های کلیدی:

حیات طیبه، قرآن، روایات، تربیت، مدیران و برنامه‌ریزان آموزشی

استناد: افسری علی، شمشیری محمدرضا، سعادت‌مند زهره (۱۴۰۲). واکاوی و احصاء مبانی تربیتی حیات طیبه بر اساس آیات قرآن و روایات اسلامی. دوماهنامه

علمی- پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی. ۱۴ (۱): ۲۴۳-۲۶۳

* نویسنده مسوول: محمدرضا شمشیری

نشانی: دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

تلفن: ۰۹۱۳۳۱۶۰۹۳۴

پست الکترونیکی: Mo_shamshiri@yahoo.com

مقدمه

محور اصلی نظام تربیتی در مبانی نظری سند تحول بنیادین و تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران، رسیدن دانش‌آموز و مربی به سطوحی از حیات طیبه است. حیات، به معنای زندگی، و طیبه به معنی پاکیزه و مطهر است. منظور از حیات طیبه، حیاتی است که خداوند متعال به مؤمنی که به انجام اعمال صالح مبادرت ورزد، به گونه‌ای حیات جدید، غیر از آن گونه حیات که به دیگران عطا شده، زنده می‌نماید. در این حیات مطهر و نو، تمامی ابعاد وجود آدمی، مهم تلقی شده و مورد توجه واقع شده، به طوری که هم بعد روحانی انسان، هم بعد جسمانی، هم بعد دنیوی و هم اخروی مورد توجه می‌باشد. حیات طیبه علاوه بر تأمین و ارتقای زندگی فردی، موجب ارتقای سطح کیفی زندگی اجتماعی و دستیابی به سعادت و شادکامی می‌گردد. از این رو می‌توان گفت: حیات طیبه، به عبارتی، حیات حقیقی آدمی است که زندگی دنیوی با همه وسعت و قلمروی گسترده‌اش، بستر و مقدمه آن بوده و هم چنین زندگی اخروی با جاودانگی و پایداریش، تجلی این حیات حقیقی تلقی می‌شود و آدمی در این سنخ از زندگی، مبدأ حقیقی هستی را باز شناخته و به آن رجعت می‌نماید.

حیات طیبه، جدا و منفک از حیات متداول آدمیان نبوده، ولی به دلیل اینکه شأن و جایگاه این نوع حیات از حیات دنیوی رفیع‌تر است، از آن قابل تشخیص است. در چشم‌انداز قرآنی بر خلاف زندگی مرسوم که اکثریت، امکان استفاده از آن را دارند، حیات طیبه از آنجا که یک حیات نوینی است، تنها به واسطه ایمان و عمل صالح میسر می‌شود؛ بنابراین کسانی که ایمان داشته و عمل صالح انجام دهند، به حیات طیبه دست می‌یابند. بر همین منوال، جامعه صاحب حیات طیبه و به عبارتی جامعه طیبه، جامعه‌ای است که در آن ایمان به خداوند گسترش یافته و افراد آن جامعه به اعمال صالح مبادرت ورزند.

یکی از این رموز قرآن و معارف عرفانی «حیات طیبه» اولیاءالله است که فقط یک مرتبه در قرآن کریم، به وضوح از آن سخن گفته شده، اما در موارد زیادی در قرآن، اشاره‌هایی به نشانه‌ها و ویژگی‌های آن شده و وجوه و ابعاد لطیف آن، به شکل حکمت و تمثیل ذکر شده است. حیات طیبه اولیای الهی مبرا از هر ناپاکی و پلیدی است. کسانی که همواره خود را در محضر الهی حاضر دیده و خداوند متعال نیز زندگی دنیوی و اخروی آن‌ها را ارتقا داده و آنچه را سزاوار جود و لطف پروردگار است، نصیب آن‌ها کرده است. اصطلاح «حیات طیبه» در آیه ۹۷ سوره مبارکه نحل مورد اشاره قرار گرفته است.

باتوجه به مفهوم حیات طیبه و عدم تحقق آن در جوامع اسلامی، و اینکه در طول تاریخ اسلام این مهم همواره دغدغه علما و اندیشمندان دینی بوده است؛ و هم چنین رویکرد مکاتب عمده تربیتی در دوران معاصر به ذو مراتب تربیت و حیطه‌ها و ابعاد مختلف تربیت انسان و از طرفی تأکید سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به ساحت‌های گوناگون تربیت و تحقق حیات طیبه، همواره این مسأله برای محقق وجود داشت که با استخراج و فهم مبانی حیات طیبه در راستای نظام معیار اسلامی و تربیت انسانی در تراز اسلامی، گام بردارد. بنابراین، محقق ضمن مطالعه و تمرکز بر مفهوم حیات طیبه در قرآن و روایات اسلامی، به دنبال استخراج مبانی تربیتی آن است. بنابراین، هدف اصلی این پژوهش، استخراج و واکاوی مبانی حیات طیبه در آیات قرآن و روایات اسلامی و ایجاد چارچوبی برای نظام تعلیم و تربیت در عرصه‌های مختلف مدیریت، تعیین محتوا و برنامه ریزی آموزشی بوده است.

پیشینه پژوهش

یکی از محورهای بنیادی آیات ۹۵ تا ۹۷ سوره مبارکه نحل، «حیات طیبه» است که درباره آن آرای گوناگونی ارائه شده است. مرحوم شیخ طبرسی صاحب تفسیر بزرگ مجمع البیان، برخی از این نظرات را این گونه مورد اشاره قرار داده است: رزق و روزی حلال، زندگی شرافتمندانه همراه با قناعت و خشنودی، بهشت پر طراوت و زیبا و زندگی خوش در آنجا، زندگی خوشبختانه در بهشت برزخی.

در سایر تفسیرها، عبادت همراه با رزق حلال و توفیق بر اطاعت امر خدا و مانند آن را نیز اضافه نموده‌اند. تمامی این معانی و تفاسیر درست هستند، لکن بخشی از حقیقت معنای حیات طیبه را ذکر کرده‌اند و هیچکدام به آیات قبل و بعد از این آیه توجه کافی ننموده و در تحلیل و واکاوی مفهوم حیات طیبه، از جامعیت و تعمق کافی برخوردار نیستند. در آیات مورد نظر از سوره مبارکه نحل، پاسداری و وفای به عهد الهی مقدمه و به تعبیری، کلید ورود به عالم عندیّت و بهره‌مندی از پاداش جاودانی عندالله تلقی شده است: (وَ لَا تَسْتَوُوا بِعَهْدِ اللَّهِ تَمَنَّا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لِّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ) (نحل: ۹۵). عهد الهی را به بهای کم و کالای کم بها نفروشید که برآستی آنچه نزد خداوند است برای شما پسندیده است، اگر بدانید. راستی در بندگی و پاسداری از پیمان الهی و نفروختن آن در برابر بهای اندک، مقدمه و کلید ورود به عالم عندیّت و دستیابی به حیات طیبه محسوب شده است.

حاجی صادقی و بخشیان (Hajisadeghi and Bakhshian 2014) در مطالعه‌ای با عنوان مفهوم شناسی و حقیقت‌یابی حیات طیبه از منظر قرآن کریم، حیات طیبه را زندگی حقیقی انسانی عنوان نموده‌اند که زندگی دنیوی با همه وسعتش مقدمه آن، و زندگی اخروی با ماندگاری و

اهمیت فراوانی که دارد، پیامد این زندگی حقیقی محسوب می‌شود. این حیات اصیل و واقعی، حقیقتی مافوق زندگی سطحی و ظاهری بوده که در همین دنیا بدست می‌آید. حیات طیبه برآمده از درجات بالای روح آدمی است. انسان مؤمن در مسیر تکامل و تعالی معنوی خود که می‌توان آنرا تولدی بعد از تولد فرض نمود، به فیوضات الهی دست می‌یابد که حیات طیبه نتیجه و پیامد آن محسوب می‌شود. اگر حیات طیبه را زندگی جدید و مافوق زندگی متداول و رایج و دارای نتایج و ثمرات ارزشمندی برای انسان مؤمن در نظر بگیریم، در واقع مؤمن، دارای مرتبه روحی نوبی شده که از تبلور آن، این زندگی و نتایجش پدید آمده است. البته این درجه و سطح بالای روح که توانمندی خاصی تلقی می‌شود و اکنون به فعلیت رسیده، پدیدآیی و شکوفایی آن، ایمان به خداوند و مبادرت به انجام اعمال صالح است.

باقری دولت آبادی (Bagheridolatababdi2015) در تحقیقی با عنوان حیات طیبه و شاخص‌های آن در شبکه مفهومی توسعه سیاسی در قرآن، اظهار نموده که قرآن، «تبیان کل شیء» می‌باشد، از اینرو، هیچ موضوعی را درخصوص زندگی آدمی، فروگذار نکرده است؛ لکن مؤلفه‌های توسعه سیاسی بعنوان محور اساسی حیات طیبه قرآنی هم چنان در پرده‌ای از ابهام است. موضوعی که تاکنون به شکل ساختارمند و در قالب یک مدل مفهومی مورد مذاقه قرار نگرفته است. توجه به این موضوع، سؤال پژوهش، در مورد ویژگیهای توسعه سیاسی در قرآن را به دنبال دارد. روش تحقیق یادشده، از نوع کیفی و بصورت تحلیلی است. یافته‌های پژوهش همچنین نشان می‌دهد، که عناصر توسعه سیاسی از دیدگاه قرآن زیر مفهوم گسترده حیات طیبه قرار داشته، و متضمن مشروعیت، عقلانیت، مشورت، مشارکت سیاسی، مفاهمه، مهرورزی و نظارت بر قدرت است.

حیدرنیا (Heydarnia2015) در پژوهشی با عنوان سلامت معنوی و حیات طیبه، موضوع سلامت روحی، که یکی از ابعاد سلامتی محسوب می‌شود را بر اساس مفهوم حیات طیبه مورد واکاوی قرار داده است. چندی است سلامت روانی، توجه محققان و دانشمندان غربی را به خود جلب نموده و باعث شده تعاریفی برای آن بیان کنند. از آنجا که احساس نیاز به این بُعد از بهداشت و سلامت، برآمده از جامعه‌ای سکولار می‌باشد و احتیاجات جامعه سکولار، با احتیاجات واقعی انسان به سلامتی، در یک زندگی مبتنی بر تعالیم دینی متفاوت است، لذا به نظر می‌رسد توجه به «حیات طیبه» که در قرآن کریم عنوان شده، گره‌گشای مناسبی برای بررسی این جنبه معنوی بهداشت و سلامت و به تعبیری سلامت معنوی باشد. «حیات طیبه»، اصطلاحی قرآنی است که مفسران آن را به زندگی مطهر و پاکیزه معنا کرده‌اند.

حق خواه و حسنی (Haghkhah and Hasani2015) در یک پژوهشی با عنوان پیشرفت فرهنگی و جایگاه حیات طیبه در فقه خانواده اظهار می‌نمایند که دستیابی به پیشرفت و تعالی برای انسان از جمله اهدافی است که دین اسلام در پی به ظهور رساندن آن بوده است. از چشم‌انداز دین اسلام، آنچه اصالت داشته، تعالی فرهنگی و است و دستیابی آدمی به درجاتی از حیات طیبه، غایت و هدف سیر تکاملی انسان در مسیر تعالی فرهنگی جوامع بشری عنوان شده است. از اینرو کلیه احکام و فرامین دین اسلام در قالب فقه اسلامی، در جهت دستیابی به حیات طیبه است. فقه خانواده نیز هم چنین به مثابه بخشی مهم از فقه اسلامی، نیز همین هدف را داشته و احکام خانواده را به مثابه یکی از مهمترین کانونهای تکامل و تعالی انسان و اصلی‌ترین رکن، در رسیدن آدمی به حیات طیبه، سامان می‌دهد در نگاهی کلی‌تر، همه ی احکام اسلامی، در فقه خانواده نظامی هدفمند در راستای تحقق حیات طیبه محسوب می‌شود. لکن پرسش محوری این است که الزامات فقه خانواده، از چه طریقی حیات طیبه را برای انسان به ارمغان می‌آورد؟ این تحقیق با روش تحلیلی توصیفی درصدد پاسخ به این مسأله است. از اینرو به بیان مفهوم و پیامدهای حیات طیبه در چشم‌انداز اسلام می‌پردازد. آنگاه ارتباط الزامات فقه خانواده با حیات طیبه را مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهد و نهایتاً بعضی از احکام خانواده را، در دو قلمرو احکام زمینه‌ساز و احکام مانع‌زدا در راستای تحقق «حیات طیبه» مورد واکاوی و مذاقه قرار می‌دهد.

محمدزاده و فروغی ابری (Mohammadzadeh and Foroghiabri2016) در تحقیق خود با عنوان بررسی مبانی تربیتی حیات طیبه در سند چشم انداز تحول با دید انتقادی با هدف بررسی مبانی تربیتی حیات طیبه در سند چشم انداز تحول (سند ملی برنامه درسی) به روش کیفی و از نوع پژوهش توصیفی تحلیل محتوا، به انجام این پژوهش مبادرت نموده‌اند قلمروی پژوهش شامل کتاب ها، مجلات و متون مرتبط با موضوع پژوهش بوده که جهت نمونه‌گیری نیز به دلیل فراوانی و تکرر مآخذ و منابع در این حوزه از منابع دست اول شامل تفسیر نمونه و المیزان و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، منابع دست دوم شامل مکتوبات چاپی و دیجیتالی که برای محققان قابل دسترسی بوده، بهره برده شده است. در این پژوهش جهت تدوین اطلاعات از فیشهایی که بوسیله محقق ساخته شده استفاده گردیده است. روش تجزیه و تحلیل در این پژوهش به شیوه تحلیل محتوا، مقایسه و استنتاج نظری است. یافته‌های پژوهش بیانگر این است که در پنج بخش مبانی فلسفی سند تحول بنیادین (سند ملی برنامه درسی) با توجه به مبانی تربیتی حیات طیبه از برخی موارد غفلت شده است.

کرمانی و نباتی (Krmani and Nabati2016) در پژوهشی با عنوان امت واحده، تفکر سیستمی الهی برای تحقق حیات طیبه به بررسی ماهیت ساختار امت واحده شامل اهداف و خصوصیات آن مبتنی بر رویکرد غایت‌شناسانه در نگاه نظام مند منسجم با استفاده از آیات قرآن و روش توصیفی تحلیلی اقدام نموده‌اند. جهت انجام این پژوهش، با موضوع نظریه سیستمها به مثابه نوعی روش علمی و رویکردی به

جهان شروع شده که مبتنی بر به کارگیری رویکرد سیستمی است و تلاش شده بحث به شکلی صورت گیرد که به تبیین نگرش سیستمی منجر شود. بعد از آن، ساختار مطلوب امت واحد بر اساس رویکرد مذکور، به منظور نگرش سیستمی توحیدی مورد تبیین قرار گرفته است. وجود نگرش سیستمی در اسلام و تعالیم جهانشمول آن بر آورنده غایات و اهداف متعالی و ضامن سلامت و پویایی امت واحد است، چون که خمیره و شاکله نهایی چارچوب امت واحد در مسیر نهایی طبق وعده قرآنی، قرب خداوندی است که برای همه اعصار، زمینه ساز اصلی بهره‌مندی آدمیان از حیات طیبه هم در حوزه مسائل دنیوی و هم در حوزه مسائل اخروی است.

نبوی، سلگی و صف آرا (Nabavi and Selgi and Saf Ara 2017) در پژوهشی با عنوان تحلیل اثربخشی تربیت اخلاقی در قرآن کریم بر پایه حیات طیبه به مطالعه تطبیقی دیدگاه مفسران در ماهیت حیات طیبه و رسیدن به فهمی از آن به عنوان هدف نهایی نظام اخلاقی اسلام پرداخته اند. آرای مفسران در این موضوع بر اساس دو دیدگاه اصلی است: دنیوی یا اخروی بودن حیات طیبه. طبق نظر علامه طباطبایی، حیات طیبه دارای دو رکن اصلی است: این جهانی و حقیقی بودن حیات طیبه. حیات طیبه را می‌توان ثمره زندگی بر اساس ایمان و عمل صالح و پایبندی به نظام اخلاق اسلامی تلقی نمود که بمعنای حقیقی کلمه در همین زندگی دنیوی بدست می‌آید. بر این مبنا، پرسش اصلی این است که آیا می‌توان دستیابی این جهانی حیات طیبه را با حقیقی و نه مجازی دانستن "فلنجینه حیاه طیبه" سازگار دانست؟ در این پژوهش با بهره‌گیری از آرای تفسیری علامه طباطبایی، تحول وجودی ناشی از زندگی مبتنی بر اخلاق توحیدی به مثابه فرضیه پژوهش مورد واکاوی قرار گرفته است. در قسمت جمع‌بندی و استنتاج این پژوهش بیان شده که تفاوت تحول در کمالات اولیه و کمالات ثانویه و جایگاه تربیت اخلاقی در کسب ملکات فاضله و نهادینه شدن ملکات منتج از زندگی اخلاقی این فرضیه را مورد تأیید قرار می‌دهد.

افراسیابیان، حیدر (Afrasiabian and Heydari 2018) در پژوهشی تحت عنوان: نقش مدیریت اسلامی در تحقق حیات طیبه، بیان کرد که در ابتدا تشکیل حکومت اسلامی ضرورت دارد و جهت تحقق اهداف این حکومت به یک مدیریت که پایه و اساس آن اسلامی (مدیریت اسلامی) باشد نیازمند است، که با شکل‌گیری مدیریت اسلامی زمینه‌سازی جهت تحقق حیات طیبه انجام می‌پذیرد.

فرمی‌هنی فراهانی، حسینیایی و احمدآبادی آرانی (Fermihani Farahani, Hosseini and Ahmadabadi Arani 2020) در تحقیقی با موضوع بررسی جایگاه حیات طیبه در سند تحول بنیادین و تبیین راهکارهای تحقق آن در آموزش و پرورش تلاش نموده اند. هدف اصلی این تحقیق، مطالعه نقش و اهمیت حیات طیبه در سند تحول بنیادین و تشریح راهکارهای محقق نمودن آن در تعلیم و تربیت است. پرسشهای تحقیق عبارتند از: جایگاه حیات طیبه به مثابه ابزار تحقق اهداف تربیتی در مبانی نظری سند تحول بنیادین تعلیم و تربیت ایران کدام است؟ راهکارهای تحقق حیات طیبه در آموزش و پرورش کشور با توجه به اهمیت، نقش و جایگاه مؤلفه‌های گوناگون نظام آموزشی کدام است؟ اهمیت و ضرورت نقش های گوناگون مؤلفه‌های نظام تعلیم و تربیت در تحقق حیات طیبه با توجه به نظر صاحب‌نظران کدام است؟ جهت پاسخگویی به پرسش های مذکور روش تحلیل محتوا و به صورت اسنادی استفاده شده است. یافته های سؤال اول پژوهش بیانگر آن است که فراوانی واژه حیات طیبه و جامعه صالح در فلسفه تربیت جمهوری اسلامی ایران، ۲۰۸ مرتبه، فراوانی واژه حیات طیبه در فلسفه تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران ۷۵ مرتبه و فراوانی واژه حیات طیبه در رهنامه نظام تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران ۵۱ مرتبه است که دلالت بر اهمیت و جایگاه حیات طیبه در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران دارد. در پاسخ به سؤال دوم پژوهش، راهکارهایی نظیر توجه به انتخاب و تربیت معلمان شایسته، ایجاد فضای تعاملی میان مدیران مریبان و متریبان، ایجاد هماهنگی بین عوامل مختلف نظام تربیتی برای دستیابی به اهداف و ... در ارتباط با نقش عناصر مختلف نظام تعلیم و تربیت در تحقق حیات طیبه ذکر شده است. نتایج سؤال سوم پژوهش نیز نشان داده با توجه به نظرات متخصصان؛ معلم، نهاد خانواده، محتوای برنامه های درسی، فعالیت های پرورشی و مدیران آموزشی به ترتیب به عنوان عناصر نظام تعلیم و تربیت در فراهم آوردن تحقق حیات طیبه نقش دارند. باتوجه به نتایج حاصله می توان اذعان کرد انتخاب حیات طیبه و ایجاد آمادگی در مدیران، مریبان و متریبان برای تحقق آن به عنوان هدف غایی فعالیت های تربیتی، مفهومی جامع است که دستیابی به این هدف غایی و کلی در گرو هماهنگی و نقش آفرینی همه نهادهای جامعه و عناصر مختلف نظام تعلیم و تربیت است.

مشمول، فرمی‌هنی فراهانی و فروزش (Involved, Fermihani Farahani and Foroozeh 2020) در پژوهشی با عنوان تبیین نابرخورداریهای معنوی (مشتق از تعالیم تربیت عرفان اسلامی) در تربیت و مواجهه با نیاز متربی از منظر مولوی در راستای تحقق حیات طیبه، با هدف تبیین نابرخورداریهای معنوی و روشهای مواجهه با نیاز متربی از دیدگاه مولانا در جهت تحقق حیات طیبه تدوین شده است. روش پژوهش تحلیل محتوای آیات مولانا است. جامعه تحلیل، مجموعه کتابها، شرحها و مقالات پیرامون آثار مولانا بوده است که به طور هدفمند بر مبنای مقولات پژوهش نمونه گیری و مورد بررسی قرار گرفته است. واحدهای تحلیل آیات مرتبط، ابتدا مشخص و سپس طبقه‌بندی و مورد بحث قرار گرفته است. در نهایت معدودی از نابرخورداریهای معنوی و انواع مواجهه با نیاز و تاثیر آن در تربیت انسان بیان

شده و همزمان با فرایند جمع‌آوری داده‌ها به طور پیوسته داده‌های به دست آمده، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. یافته‌های این پژوهش حاکی از این است که شناسایی جنبه‌های نابرخورداریهای معنوی مشتق از تعالیم تربیت عرفان اسلامی چیزی است که سالک و مربی می‌بایست از آن آگاه شوند، که اهم آن آگاهی از اصالت در ساحات حیات و پاسخ به نیاز هر ساحت فراخور آن و همچنین اصالت مصداق هر ساحت است. و وصول به مطلوب در پرتو توجه به نابرخورداری‌های معنوی مد نظر مولانا و عزم به تعالی با مؤلفه‌های استخراج شده از آثار وی امکان‌پذیر است. چون که بهره‌مندی از جنبه‌های حیات به معنی میزان استفاده از نهایت کارکرد هر ساحت است، در ادامه این پژوهش، بر انواع مواجهه پاسخ به نیاز متمرکز شده و در هفت قسم پاسخ به نیازهای متربی تشریح و مصداق یابی شده است و سعی شده نظام تعلیم و تربیت را متوجه این امر مهم گرداند که دستیابی به حیات طیبه در تعلیم و تربیت اسلامی با ارضا و انجام اصیل نیازها ممکن می‌شود.

بررسی پیشینه پژوهش در حوزه حیات طیبه، نشانگر این است که غالب پژوهش‌های انجام شده به واکاوی مفهوم حیات طیبه، اکتفا نموده و به کاربرد آن در زندگی فردی و اجتماعی به ویژه در تعلیم و تربیت، توجه شایسته‌ای نشده است. لذا به جهت این خلأ و شکاف پژوهشی، انجام پژوهشی با هدف واکاوی و احصاء مبانی تربیتی حیات طیبه بر اساس آیات قرآن و روایات اسلامی، ضرورت پیدا می‌کند. با توجه به گستردگی و جامعیت معنایی حیات طیبه و از طرفی وجوه و ظرفیت فراوان آن در تعلیم و تربیت، ضرورت انجام پژوهش به منظور استخراج این وجوه و مؤلفه‌های تربیتی از طریق کنکاش و مذاقه در مفهوم حیات طیبه در قرآن و روایات، بیش از هر زمانی احساس می‌شود. غالب تحقیقات صورت گرفته با موضوع حیات طیبه، فاقد نگاه تربیتی جامع جهت سازماندهی برنامه ریزی درسی و فلسفه رسمی تربیت کشور بوده و تنها هر کدام تلاشی در خور تحسین جهت واکاوی و تصریح جنبه‌ای از این موضوع مهم بوده است.

روش کار و روش شناسی تحقیق

الف- نوع روش تحقیق (Research)

امروزه یکی از کلیدی‌ترین مباحث در پژوهش و کنکاش برای کشف مفاهیم و نظریه پردازی، بحث روش‌شناسی و روش تحقیق است و در گستره تحقیقات علمی و بنیادین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است بطور کلی پارادایم این تحقیق باتوجه به منظور، اهداف و پرسش‌های آن کیفی و از نوع روش تحلیل مضمون است. تحلیل مضمون روشی است که معمولاً برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در تحقیقات کیفی مورد استفاده قرار می‌گیرد (Thomas)، Harden، ۲۰۰۸. (تحلیل مضمون یکی از روش‌های تحلیل کیفی است که براساس آن متن مصاحبه‌های کیفی کاهش می‌یابد و بخش بندی، مقوله بندی و تلخیص، و سپس به گونه‌ای بازسازی میشود که مفاهیم مهم درون مجموعه‌ای از داده‌ها استخراج شود (Abedi Jafari, Taslimi, Faqih and Sheikhzadeh2012:53).

ب- روش‌های گردآوری داده‌ها

در این پژوهش به طور کلی قرآن کریم و روایات اسلامی و اسناد موجود، متون نظری، کتب، پایان نامه‌ها، مقالات و سمینارهای مرتبط باحیات طیبه و صاحب نظران مرتبط با این مقوله حوزه این پژوهش است. نظر به اینکه در پژوهش‌های کیفی برای تعیین اندازه نمونه نمی‌توان از فرمول مشخص و واحدی استفاده کرد (Hariri2007:139)، و برای نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی به جای نمونه‌گیری احتمالی، از راهبردهای نمونه‌گیری قصدی یا هدفمند (مایکل پاتون) استفاده می‌شود، در این پژوهش باتوجه به ویژگی‌های آن، نمونه‌گیری هدفمند از نوع هدفمند مبتنی بر معیار برای استفاده بر گزیده شده است و معیار انتخاب نیز صاحب نظران و متخصصان دینی و محققانی بود که در این عرصه اهل نظر و دارای سوابق مطلوبی بودند. در نمونه‌گیری هدفمند هدف انتخاب نمونه‌ای که دقیقاً معرف جامعه تعریف شده باشد نیست بلکه قصد آن است که از طریق افراد انتخاب شده درک عمیقی از موضوع مورد مطالعه حاصل گردد. (Meredith Gall - Walter Borg - Joyce2006: 366) در این روش، نمونه‌گیری تا رسیدن به مرحله اشباع نظری ادامه خواهد یافت. منطق و قدرت این نوع از نمونه‌گیری به این مفهوم باز می‌گردد که نمونه‌های انتخاب شده بیشترین میزان اطلاعات را بر اساس سوال پژوهش فراهم آورند این توجه ویژه به هدف پژوهش موجب نامگذاری این نوع نمونه‌گیری به نمونه‌گیری هدفمند شده است. نمونه‌گیری هدفمند که به آن نمونه‌گیری غیراحتمالی، هدفدار یا کیفی نیز می‌گویند به معنای انتخاب هدفدار واحدهای پژوهش برای کسب دانش یا اطلاعات است این نوع از نمونه‌گیری شامل انتخاب واحدها یا موردهای مورد پژوهش بر اساس هدف پژوهش و نه تنها به صورت تصادفی است. همچنین اشباع داده یا اشباع نظری رویکردی است که در پژوهش‌های کیفی برای تعیین کفایت نمونه‌گیری مورد استفاده قرار می‌گیرد. این حالت زمانی رخ می‌دهد که داده بیشتری که سبب توسعه، تعدیل، بزرگ تر شدن یا اضافه شدن به تئوری موجود گردد به پژوهش وارد نشود در این وضعیت داده جدیدی که به پژوهش وارد می‌شود طبقه بندی موجود را تغییر نمی‌دهد یا پیشنهادی برای ایجاد طبقه جدید ایجاد نمی‌کند. (Ranjbar2013)

پ - ابزار گردآوری داده

در پژوهش حاضر ابزار گردآوری اطلاعات شامل مطالعه کتابخانه ای و فیش برداری از قرآن کریم و منابع روایی، کتب، اسناد، پایان نامه ها، مقالات و متون تخصصی مرتبط با حیات طیبه بود. بر این مبنا منابع موجود مرتبط با اهداف پژوهش جستجو و گردآوری و سپس با مرور عناوین و چکیده های آن منابع منتخب مشخص و مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفت. در ادامه به منظور بررسی عمیقتر موضوع پژوهش و جمع آوری داده ها، مصاحبه نیمه ساختار یافته با متخصصین و صاحب نظران مربوطه صورت گرفت.

فیش برداری از اسناد مرتبط با موضوع حیات طیبه، مهمترین ابزار محقق در گردآوری داده های این پژوهش است. در این پژوهش به صورت هدفمند آیات و روایات اسلامی و سایر اسناد ذکر شده مربوط به حیات طیبه انتخاب و سپس به بررسی این موارد پرداخته شد. هنگامی که مبانی نظری مرتبط گردآوری می شود، احساس می شود که با اطلاعات بسیار زیادی روبرو شده و بنابراین، باید با شیوه ای نظام مند یادداشت برداری (فیش برداری) انجام شود. رویکرد کلاسیک یادداشت برداری، نوشتن یادداشت بر روی کارت های فیش است. سپس کارت های فیش به شیوه ای مرتب، طبقه بندی می شوند که بتوان ارتباط میان آن ها را تشخیص داد و برای رئوس مطالب و گزارش های پژوهشی از آن ها استفاده کرد و در کدگذاری و استخراج مقوله ها به محقق کمک کند (Naderi and Seif Naraghi 2014).

ج - روش تجزیه و تحلیل اطلاعات، جامعه آماری مورد مطالعه

در بخش کیفی با استفاده از روش تحلیل مضمون به بررسی منابع مکتوب، فیلم، مصاحبه، مشاهده و هر نوع اثری که اطلاعاتی هدایت استعدادها به مابدهد، می پردازیم. تحلیل مضمون، روشی برای شناخت تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده های کیفی است این روش فرایندی برای تحلیل داده های متنی است و داده های پراکنده و متنوع را به داده هایی غنی و تفصیلی تبدیل می کند. براون و کلارک (۲۰۰۶) تحلیل مضمون صرفاً روش کیفی خاصی نیست بلکه فرایندی است که می تواند در اکثر روش های کیفی به کار رود به طور کلی تحلیل مضمون روشی است برای الف: دیدن متن، ب: برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهراً نامرتب، ج: تحلیل اطلاعات کیفی، د: مشاهده نظام مند شخص، تعامل، گروه، موقعیت، سازمان و یا فرهنگ، ه: تبدیل داده های کیفی به داده های کمی (Boyatzis 2002)، (1998). دلیل ماهیت تفسیری تحلیل مضمون، باید به روایی و پایداری آن بیشتر توجه شود این امر مستلزم به کارگیری کدگذاری مستقل است که باعث میشود تحلیل مضمون در مقایسه با سایر روش های کیفی دقت و زمان طلب کند. (Sheikhzade 2012) داده های مصاحبه در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی مورد تحلیل قرار خواهند گرفت تا مفاهیم و مقوله ها طبقه بندی گردند. کدگذاری باز عبارت است از نسبت دادن کدهای مفهومی و مقوله ها به هر کوچک ترین واحد معنادار از محتوای متنی هدف. کدگذاری محوری مرحله ای از تحلیل است که در آن مقولات و مفاهیم به دست آمده از مرحله کدگذاری باز را با هم مقایسه می کند، ... و در چند نقطه وصل یا در چند محور اصلی یا در چند ربط نظری مرتب سازی می کند. کدگذاری انتخابی ... در طی کدگذاری باز و محوری بذره های آن جوانه می زند. سرانجام مفاهیم و مقوله های حاصل از داده های مصاحبه پس از تحلیل کدهای باز، محوری و گزینشی، استخراج خواهد شد (Salehi 2017)، رویه سه مرحله ای کدگذاری باز، محوری، و گزینشی (Alikhani 2019)، (جامعه آماری و به تعبیر صحیح تر در پژوهش های کیفی حوزه پژوهش، قرآن کریم و منابع روایی اسلامی متون نظری، کتب، پایان نامه ها، مقالات و سمینارها و نظرات متخصصان و صاحب نظران حوز های دینی و تربیتی و... خواهد بود.

اعتبار و پایایی تحقیق :

اعتبار پژوهش با روش تحلیلی را می توان با عدم سوگیری در ارائه نتایج پژوهش افزود. اعتبار و پایایی در حوزه کیفی بستگی به دیدگاه ها و بینش های نظری و برداشت های هستی شناسانه و معرفت شناسانه محققان دارد، لذا هر محقق با توجه به تعلقش به مکتب و دیدگاه فکری از نوعی روش کیفی استفاده می کند. (AbbasZadeh 2013) لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) چهار معیار را برای ارزیابی نتایج به دست آمده در پژوهش های کیفی ارائه نموده اند: باورپذیری، انتقال پذیری، وابستگی و اعتماد پذیری را از معیار های پژوهش کیفی معرفی می کنند (Momeni and et al). در مورد اعتبار یا باورپذیری، محقق باید قادر باشد با استفاده از اطلاعات گردآوری شده در باره همان پدیده به توضیحات مشابه برسد و تعارضات راز طریق بازنگری داده ها و شناسایی شرایط می توان حل نمود (AbbasZadeh 2013)، (در مورد انتقال پذیری، محقق باید به اندازه ای به تفسیر و توصیف داده ها پردازد که دیگران به انتقال پذیر بودن آن قانع شوند، زیرا این جامعیت بخشیدن به آن در انتقال پذیری بسیار موثر است و در مورد وابستگی، شنتون (۲۰۰۴) معتقد است، پیروی از روشی واحد تا انتهای کدگذاری و ثبت مراحل و شیوه تلفیق و تلخیص داده ها می تواند در تکرار پژوهش به پژوهشگران دیگر باری رساند و اعتمادپذیری یا تایید پذیر بودن منوط به بررسی کردن انسجام درونی نتایج و فرایند های پژوهش است (MomeniRad et al 014)، (لذا برای اعتبار یافته ها در سطوح تحلیل و کدگذاری، نتایج حاصله با نظر خواهی و مشورت با متخصصان عرصه آمار و روش های تحقیق اقدامات اصلاحی به عمل

خواهد آمد و اما برای پایایی، لینکلن و گوبا (Linklnand Goba 1985) معتقدند از آنجا که روایی بدون پایایی وجود ندارد، بنابراین اثبات روایی برای تایید پایایی کافی است. لذا محقق تلاش خواهد کرد برای پایایی به تحلیل داده ها بدون سوگیری اقدام نماید و این تحقیق جهت افزایش اطمینان پذیری در گردآوری اطلاعات به شناسایی منابع مرتبط با موضوع اقدام شد.

یافته‌های پژوهش:

بر اساس هدف پژوهش، محقق بدنبال پاسخ‌گویی به سؤالات زیر در قرآن کریم و روایات معتبر از معصومین بوده و به کندوکاو پیرامون آن ها پرداخته است:

با استفاده از روش تحلیل محتوای رابطه‌ای اسناد اصلی یعنی قرآن کریم، تفسیر المیزان، تفسیر نمونه، تفسیر مجمع‌البیان طبرسی، و در حوزه روایات، نهج‌البلاغه و بحارالانوار مورد تحلیل قرار گرفت. پس از مطالعه و واکاوی متن و جستجو پیرامون پرسش های تحقیق، کدگذاری اولیه داده‌ها انجام شد. محقق پس از گردآوری داده‌ها با مطالعه عمیق و دقیق و کنکاش در یافته‌ها، به ساخت مفاهیم اولیه و کدگذاری باز، اقدام کرده است. در جریان کدگذاری باز، محقق با بهره‌گیری از تئوری داده - مبنا که یک روش اکتشافی و استقرایی و مبتنی بر داده‌های مستند می‌باشد، اقدام به تجزیه و تحلیل، مقایسه و مقوله‌بندی داده‌ها نموده است. در این مرحله، محقق از طریق مقایسه مستمر داده‌ها، همانندی‌ها و ناهمانندی‌های مفاهیم را کشف نموده و آنها را مشخص کرده است. با این توضیح، همه مفاهیمی که دارای قرابت معنایی بودند به یکدیگر نزدیک شدند و محقق از طریق مطالعه و مرور مستمر و متوالی داده‌ها، اطمینان پیدا کرد که تمام مباحث و مطالب پیرامون موضوع، مورد توجه قرار گرفته و نکته یا مطلبی فروگذار نشده و در اصطلاح به مرحله اشباع شدگی دست یافته است. پس مراجعه به اسناد مرتبط (قرآن کریم و روایات معصومین) کدگذاری باز و سپس استخراج مقوله‌های جانبی به شرح زیر صورت گرفت

مقوله‌های جانبی	کدگذاری باز
رسیدن به روشنایی باطنی و نورانیت دل	حقیقی بودن زندگی مبتنی بر حیات طیبه
استغراق در انعام معنوی	مشمول بودن بر خیر و نعمتهای دنیوی و اخروی
مشاهده حقایق عالم ملکوت	جاودانگی حیات طیبه
دارای شئون مختلف بودن حیات طیبه	نامحدود بودن انعام حیات طیبه
اکتسابی بودن حیات طیبه	کمال وجودی در سایه حیات طیبه
نقش داشتن همه افراد اعم از زن و مرد برای کسب حیات طیبه	معیار و میزان بودن حیات طیبه
مهم و رکن بودن عمل صالح جهت تشکیل و استمرار حیات طیبه	آگاهی از حقایق قرآنی و علوم و معارف قدسی
ایمان در کنار عمل صالح	تجلی آیات الهی بودن
شهود و لقای الهی به عنوان برترین ثمره حیات طیبه	نورانیت درون
	جایگاه راستی و درستی
	بندگی و عبودیت در عالم عدلانه و حیات طیبه
	کرامت نفسانی
	رزق مخصوص
	نصرت در سایه سار حیات طیبه
	رحمت خاصه خداوندی
	پاداش نیکوکاری
	اهمیت داشتن آخرت در عین مهم بودن دنیا
	مقام سلام و نداشتن نواقص در سایه حیات طیبه

بر اساس نتایج به دست آمده از کدگذاری باز و نیز استخراج مقوله‌های جانبی، فرایند کدگذاری محوری انجام پذیرفت. در این مرحله که مبنای آن ترسیم مفاهیم و به نمایش گذاشتن آن و نیز آشکارسازی و سازوکارهای ارتباطی میان مفاهیم و مقوله‌های بدست آمده است، به کدگذاری محوری مبادرت شده است. حاصل این فرایند، ظهور حلقه‌های علت و معلولی و یا شبکه‌های مفهومی است. بدیهی است با این روند بصورت تدریجی، فرایند، کامل تر شده و موضوع مورد پژوهش از زوایای گوناگون مورد توجه سیستمی و همه جانبه قرار گرفته است. در کدگذاری محوری، محقق مقوله‌های بدست آمده از داده‌های خام و کدگذاری باز را در قالب گروه‌های مفهومی و یا مقولات کلی و جامع تری دسته بندی و تنظیم نموده است. به بیان دیگر، در فرایند کدگذاری محوری، محقق به بررسی و تفکیک مقوله‌های به دست آمده از کدگذاری باز می‌پردازد. بنابراین کدگذاری محوری عبارت است از سلسله رویه‌هایی که پس از کدگذاری باز و با برقراری ارتباط و سازواری میان مقوله‌های به دست آمده به شیوه‌ای جدید، مفاهیم با یکدیگر ارتباط می‌یابند. ذکر این نکته ضرورت می‌کند که این فرایند بر اساس یک پارادایم که متضمن معنا و مفهوم، مبانی، اصول، اهداف و تلویحات تربیتی است، صورت می‌گیرد.

استخراج مقوله های مرکزی

مقوله های مرکزی

کد گذاری محوری

حیات طیبه دارای شئون مختلفی است.	حیات طیبه کسب کردنی است.
برای کسب «حیات طیبه» مرد و زن هر دو نقش اساسی دارند.	قرآن رکن مهم تشکیل و تداوم حیات طیب را ایمان و عمل صالح می داند.
تحقق حیات طیبه دارای ابعاد فردی و اجتماعی متناسب با شئون مختلف زندگی است.	شهود و لقای الهی برترین ثمره حیات طیبه است.
حیات طیبه، امری اکتسابی برای افراد جامعه است.	
ایمان و عمل صالح، ارکان اصلی شکل دهی و تداوم حیات طیبه هستند.	

مبانی تعلیم و تربیت بر اساس حیات طیبه:

بعضی از صاحب نظران، تربیت را تبدیل قوای انسان به فضیلت تلقی نموده‌اند و گروهی دیگر تربیت را استخراج قوا و توانمندی های درونی انسان دانسته‌اند (Rashidpour, 13, 1992). حتی در کتاب اسلام و تعلیم و تربیت، تربیت را تنظیم قوای بشری می‌داند که حسن رفتار او را در جنبه‌های مادی و معنوی زندگی ضمانت می‌کند (Hojati, 1990, ۱۷). به هر شکل، تربیت در فرایند زندگی انسان نقش و جایگاه مهمی دارد. هر کسی به گونه‌ای از آن بهره‌مند است و کمابیش از خصوصیات آن آگاهی دارد؛ بنابراین، مفهوم تربیت همواره مورد توجه اغلب صاحب نظران، فلاسفه، نواندیشان، مصلحان اجتماعی و حتی نویسندگان و شاعران بوده است و هر کدام از آنها به فراخور تجربیات و فهم خود درباره تربیت، نقش و جایگاه آن به بحث مبادرت نموده‌اند. در حقیقت، هر کدام از این‌ها به با توجه به دیدگاه خود، جنبه خاصی از تربیت را مورد توجه قرار داده‌اند؛ لذا در تبیین جنبه‌های خاصی که بدان التفات نموده‌اند، نتیجه گرفته‌اند که تربیت همان چیزی است که آنها بدان اهمیت داده‌اند؛ ولی باید اذعان کرد که تعریفی جامع و مانع از تربیت به سبب قلمرو گسترده و وسیع بودن مفهوم، امری دشوار است. تربیت اسلامی هم در معنای کلی و عام و هم در معنای خاص، جهت و صبغه الهی دارد و به تمام عوامل اثرگذار در تفکر، رفتار، جسم و روح انسان التفات دارد. تربیت از دیدگاه اسلام، عبارت است از: مهیا نمودن بستر و عوامل رشد و تکامل همه‌جانبه انسان و هدایت مسیر تکاملی او به سوی وجود کامل مطلق با برنامه‌ای منظم و سنجیده مبتنی بر اصول و محتوای از پیش معین شده (Ebrahimzadeh, 2008, 2۷۸). تربیت اسلامی یعنی رفتار مطلوب اسلامی را جانشین رفتار موجود کردن است (ShoariNejad, 1998, 383). تربیت دینی به تعبیری فراهم کردن فرصت‌های طبیعی و درون‌یاب است تا افراد خود با تجربه شخصی و الهام از فطرت خویش، باریقه‌تعالی بخش دین را کشف نمایند. ایمان دینی به منزله تعلق خاطر مطلق، فعلی است که برخاسته از شخصیت آدمی و در کانون معرفت قلبی و شهودی روی می‌دهد و تمامی اجزاء آن را دربر می‌گیرد (Faqrpour, 2011, 124). با این حساب می‌توان گفت: تربیت دینی و به تعبیر دقیق تر تربیت اسلامی، عبارت است از ایجاد رفتار مطلوب در فراگیر که برگرفته از قرآن مجید، احادیث و روایات که در آن ضمن خودکاوی و خودشناسی به خداشناسی نیز رسیده و در جهت کسب علم و دانش، معرفت، فضایل اخلاقی و دستورات دین، تلاش نماید.

فلسفه تربیت جمهوری اسلامی ایران، حاصل سعی و کوشش صاحب نظران و فیلسوفان اسلامی و مربیان اندیشمند کشور درخصوص چیستی، چرایی و چگونگی تربیت با تأکید بر بنیادهای نظری و ارزشهای مورد قبول اسلام و نیز مبانی فلسفی مستدل و به عبارتی بین الازدھانی، تدوین گردیده است. این سند ارزشمند که ضمن توصیف و بیان مبانی هستی شناسی، انسان شناسی، معرفت شناسی، ارزش شناسی و دین شناسی با توجه به برخی پیش فرضهای متافیزیکی (قضایا) نظریه‌ها، اهداف، راهبردها، محتوا و روشها و دیگر مؤلفه‌های تربیتی را در یک ساختار نظام‌مند تربیتی تبیین، تحلیل، تفسیر و نقد می‌کند و چشم‌انداز تربیت را از منظر اسلام جهت بهره‌گیری مدیران و برنامه‌ریزان آموزشی ترسیم می‌نماید. بنابراین، در این چشم انداز، ارتقای سطح دانشی و نگرشی و مهارتی مدیران و برنامه ریزان آموزشی از آگاهی عمیق و در پی آن فهم آنان نسبت به مبانی اساسی تربیت، چیستی‌ها یا مؤلفه‌های مبنایی، چرایی‌ها و ضرورت‌ها، اصول یا چگونگی‌ها، شایستگی‌های مورد انتظار و ساخت‌ها و شئون مختلف حیاط طیبه در راستای تحقق سند تحول بنیادین و در نهایت نائل آمدن به حیاط طیبه، مورد انتظار است.

الف) مبانی هستی‌شناختی

منظور از مبانی هستی‌شناختی تربیت، آن بخش از گزاره‌های تبیینی - توصیفی درمورد خداوند و سایر عناصر هستی (حقیقت وجود و برخی احکام کلی مرتبط با واقعیت‌های جهان هستی) است که در مباحث جهان‌بینی اسلام یا در حیطه فلسفه اسلامی بصورت استدلالی و میرهن، مفروض قرار گرفته است. بنابراین می‌توان گفت: در جهان‌بینی توحیدی اسلامی، هستی امری واقعی محسوب می‌شود؛ ولی هستی، منحصر به طبیعت محسوس نیست. خداوند متعال، منشأ و خالق جهان و یگانه مالک و به عبارتی رب حقیقی تمام کائنات و موجودات تلقی می‌شود. خصوصیت ذاتی جهان موجودات و کائنات، فقر و نیاز محض به خداوند و به عبارتی واجب‌الوجود است. این فقر ذاتی موجب

می‌شود، موجودات نه فقط در خلقت و پیدایش، بلکه در بقاء خود نیز به ذات غنی واجب‌الوجود یعنی خداوند بطور همیشگی، نیازمند بمانند. در جهان هستی، در عین اتحاد و وحدت، کثرت نیز وجود دارد، اما کثرتی وابسته که نهایتاً به وحدت ختم می‌گردد. در مبانی هستی‌شناسانه اسلامی، خلقت جهان هستی، هدفمند بوده و خدای متعال، هدف و غایت تمام کائنات و موجودات محسوب می‌شود. خدای سبحان، خیر مطلق در نظام هستی است و تمامی کائنات و موجودات جهان هستی را به سوی کمال شایسته آنها رهنمون می‌نماید؛ لذا تمامی موجودات عالم هستی از هدایت الهی برخوردار هستند. هم چنین جهان خلقت از نظام احسن بهره‌مند بوده و اراده و سنت‌های الهی بر عالم هستی فرمانروایی دارد.

ب) مبانی انسان‌شناختی

مقصود از مبانی انسان‌شناختی، در ذیل مبانی اساسی تربیت، آن بخش از گزاره‌های توصیفی تبیینی مستدل در مورد واقعیت هستی انسان است که از معارف اصیل اسلامی در مقام توصیف خصوصیات نوع بشر یا از مباحث مرتبط به تعریف انسان در فلسفه اسلامی، استخراج شده‌اند؛ مبانی که باید آنها را به لحاظ سیمای کلی انسان در هر نظریه فلسفی تربیت مورد توجه قرار داد و آنرا شالوده اصلی هرگونه توصیف و تبیینی از فلسفه تربیت اسلامی تلقی کرد؛ بر این اساس در نظام فلسفی اسلام، انسان موجودی مرکب از ماده و روح که دو وجود مرتبط و درهم تنیده هستند و هر کدام دارای قوا و نیازهای خاصی هستند. در این چارچوب، حقیقت و اصالت انسان، به بعد روحی اوست و کمال و ابدیت آدمی به کمال و بقای روح وی مربوط می‌شود. هم چنین انسان دارای فطرتی خدایی بوده که قابل فعلیت یافتن و شکوفایی بوده و در عین حال قابل فراموش شدن نیز هست؛ لذا انسان بر مبنای فطرت و خلقت خدایی، در پی تمامی مراتب کمال تا حد بی‌نهایت است. خلقت انسان، هدفمند و در هماهنگی کامل با هدف غایی هستی است.

انسان هم دارای کرامت فطری و ذاتی است و هم قادر است کرامت را اکتساب نموده و به تعبیری به دست آورد؛ لذا این استعداد را دارد که جانشین خداوند بر روی زمین باشد. به خاطر این که خداوند استعداد ویژه‌ای به نام قوه عقلانی و خرد به انسان هدیه کرده است؛ از اینرو انسان در جهان بینی اسلامی، موجودی آزاد و صاحب اختیار محسوب می‌شود که این آزادی و اختیار را خداوند به او ارزانی نموده است و هم چنین قابلیت‌های طبیعی گوناگون و عواطف و تمایلات متنوع به او اعطا کرده که می‌توانند در هر جهت، فعلیت یابند و تأثیرگذار باشند.

ج) مبانی معرفت‌شناختی

مراد از مبانی معرفت‌شناختی آن بخش از گزاره‌های توصیفی - تبیینی در مورد شناخت انسان و حدود و ثغور آن بوده که به بررسی شناخت یا آگاهی انسان می‌پردازد. پرسش‌هایی، مانند امکان و ماهیت معرفت، حدود شناخت، ارزش شناخت، انواع و ابزار شناخت و ملاک صدق قضایا، محور اصلی آن را تشکیل می‌دهد. در خصوص مهم‌ترین مبانی معرفت‌شناسانه فلسفه اسلام می‌توان گفت: انسان نسبت به شناخت جهان هستی و فهم جایگاه خود و دیگران در هستی استعداد و قابلیت دارد. ملاک اعتبار دانش، مطابقت با مراتب گوناگون واقعیت (نفس الامر) است چون دانش در عین کشف از واقع، محصول خلاقیت و ابداع نفس انسانی است؛ لذا دانش در عین ثبات، دارای ویژگی پویایی و انعطاف نیز هست. انسان منابع و ابزار شناخت گوناگونی در اختیار دارد که مکمل یکدیگر محسوب می‌شوند و برای شناخت یکپارچه و جامع واقعیات و حقایق جهان لازم است از همه آنها استفاده نماید.

ذکر این نکته ضرورت دارد که در جهان بینی اسلامی، شناخت انسان با موانع و محدودیت‌هایی همراه است و انسان قادر به شناخت همه چیز نیست. لذا در شناسایی خود و هستی همواره باید به محدودیت‌های خویش آگاه باشد.

د) مبانی ارزش‌شناختی

مراد از مبانی ارزش‌شناختی، مباحثی درباره ماهیت ارزش‌ها و طریقه فهم و درک و اعتبار سنجی آن‌ها و نیز آن بخش از گزاره‌های مرتبط به بیان مصادیق ارزش‌های دارای اعتبار و چگونگی تحقق آن‌ها بر اساس نظام معیار مقبول در جامعه اسلامی است. مهم‌ترین این مبانی را می‌توان به این شرح بیان نمود: ملاک ارزش‌های حقیقی بر واقعیت‌های مربوط به اعمال انسان و نتایج آن مبتنی است. به طور کلی اعتبار و ملاک ارزش‌ها هم از طریق عقل و فطرت آدمی و هم با مراجعه به نظام معیار دینی مشخص می‌شود.

بر اساس آموزه‌ها و مبانی فلسفه اسلام، ارزش‌ها دارای انواع و نیز درجات گوناگون هستند و به گونه‌ای سلسله‌مراتبی با هدف اصیل زندگی انسان، یعنی قرب الی‌الله همخوانی دارند. بنابراین باید گفت: حیات طیبه، مفهومی منسجم و کلی است که همه شئون فردی و اجتماعی زندگی آدمی را در بر می‌گیرد و ابعاد مختلفی دارد که در ارتباط و تعامل با یکدیگر و با محوریت شأن اعتقادی، عبادی و اخلاقی، آن را تحقق می‌دهند. همچنین باید اذعان کرد زیبایی و هنر از تجلیات تعالی بخش زندگی بشری و یکی از گرایش‌های فطری آدمی است و ارزش زیباشناختی هم ناظر به واقعیت‌های عینی و هم وابسته به ادراک افراد است که در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بدان توجه شده و به عنوان یکی از ساحت‌های مهم تربیت اسلامی در راستای تحقق حیات طیبه مورد التفات قرار گرفته است.

و) مبانی دین‌شناختی

مقصود از مبانی دین‌شناختی، گزاره‌هایی درباره دین شامل چیستی و چرایی دین، جایگاه دین در زندگی و نسبتی که آدمی با آن دارد؛ نحوه فهم دین، قلمرو دین و ارتباط آن با سایر معارف و... می‌باشد. مهم‌ترین مبانی دین‌شناختی بر اساس دیدگاه معتبر و مقبول در فلسفه اسلامی به این شرح قابل بیان است: دین اسلام، در جهت تحقق مراتب حیات طیبه آدمی در همه ابعاد فردی و اجتماعی، نظام معیار مورد نیاز برای هدایت آدمی به سوی سعادت جاودانه را در تمامی شئون حیات بشری ارائه می‌کند. هم‌چنین محدوده رهنمودهای نظام معیار دین اسلام، همه انسان‌ها در هر زمان و مکان و زبان است؛ لذا دین اسلام با دو خصوصیت توأمان ثبات و پویایی، پاسخ‌گویی نیازهای فرد و جامعه در مورد هدایت انسان به سمت ساحت ربوبی است.

در دین مبین اسلام، جداسازی دنیا از آخرت، فرد از اجتماع، جسم از روح و امور مادی از امور معنوی بی‌معنی است؛ بنابراین تحقق کامل رسالت دین اسلام، افزون بر رشد هماهنگ افراد بر اساس ارزش‌های دینی، مستلزم پیشرفت هماهنگ و متعادل و همه‌جانبه جامعه صالح بر همین مبنا است؛ از اینرو دین اسلام، بشارت دهنده آینده‌ای مشخص و مبرهن برای آدمی است که مستلزم تلاش جامعه صالح دینی جهت تأسیس تمدن اسلامی بر اساس نظام معیار اسلامی است (مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰، ۴۸).

مبانی تربیتی حیات طیبه

۱) تحقق حیات طیبه دارای ابعاد فردی و اجتماعی متناسب با شئون مختلف زندگی است.

بر اساس یافته‌های این پژوهش، حیات طیبه دارای ابعاد فردی و اجتماعی بوده و متضمن شئون مختلف زندگی انسان است. شئون اجتماعی، سیاسی، اعتقادی، اخلاقی، جسمانی، علمی، هنری و ارزش‌شناختی و حتی جنبه‌های کاربردی و عملی همچون تعامل و ارتباط زناشویی، فرزند پروری و... ذیل گستردگی مفهوم حیات طیبه قرار می‌گیرند. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز به شش ساحت: ۱- تربیت دینی و اخلاقی ۲- تربیت سیاسی و اجتماعی ۳- تربیت زیستی و بدنی ۴- تربیت هنری و زیبا شناختی ۵- تربیت اقتصادی و حرفه‌ای ۶- تربیت علمی و فناوری به عنوان اهداف غایی و به عبارتی شئون مختلف زندگی فردی و اجتماعی انسان توجه شده است. به نظر می‌رسد با مبنا قرار دادن این ساختها و مختصری گسترش آن در برخی موارد مغفول همچون مسائل خانوادگی، شیوه‌های فرزند پروری و... می‌توان بر اساس همین سند در راستای تحقق حیات طیبه گام برداشت. هم‌چنین ایجاد فرصت‌های مطالعاتی و پژوهشی در راستای امکان‌سنجی تحقق اهداف یاد شده و رفع موانع عملی آنها می‌تواند مسیر پیش رو را هموارتر سازد.

۲) حیات طیبه، امری اکتسابی برای افراد جامعه است.

بسیاری از خصوصیات آدمی از روزگاران گذشته مورد مناقشه بوده که آیا اکتسابی هستند یا ذاتی؟ این پرسش همچنان با قدرت در بین دانشمندان مورد بحث و بررسی است. بعنوان مثال برخی از متخصصان حوزه روانشناسی، مرلفه‌های هوش شناختی را اموری ذاتی و ژنتیک فرض نموده‌اند و برخی دیگر از متخصصان در سال‌های اخیر متوجه برخی عناصر اکتسابی در جهت موفقیت افراد شده‌اند که آنها را ذیل هوش هیجانی مورد بررسی قرار داده‌اند. در مورد حیات طیبه بر اساس مطالعات انجام شده در این پژوهش مشخص شد که این نوع از زندگی، عطیه و هدیه‌ای از جانب پروردگار است به کسانی که ایمان و عمل صالح دارند و به عنوان پاداش به آن‌ها داده می‌شود. لذا مشخص می‌شود که نقش انسان اعم از زن و مرد در جهت ارتقای ایمان و اعمال صالح و مورد رضایت خداوند، نقشی مهم و سازنده است. لذا می‌توان گفت: انسان جهت رسیدن به درجاتی از حیات طیبه، لازم است جدیت و تلاش نموده و به عبارتی آن نوع زندگی را بدست آورد. آنچه از این مقوله استنتاج می‌شود این است که حیات طیبه امری اکتسابی است و در این مسیر بین زن و مرد تفاوتی وجود ندارد.

۳) ایمان و عمل صالح، ارکان اصلی شکل دهی و تداوم حیات طیبه هستند.

حیات طیبه، مفهومی است با درجات و مراتب مختلف. اگر حیات طیبه را همان سعادت راستین در دین اسلام بدانیم، ایمان و عمل صالح، نخستین مرتبه سعادت است: «مِن السَّعَادَةِ التَّوْفِيقُ لِصَالِحِ الْأَعْمَالِ» از جمله سعادت انسان، توفیق انجام عمل صالح است. «بالاترین درجه حیات طیبه، رسیدن به خدا و ملاقات با اوست: «فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا» پس، هر که امید به لقای پروردگارش دارد، باید که کار شایسته انجام دهد.»

آن چه در بررسی مقوله یاد شده استنتاج شد این است که مقوله ایمان و عمل صالح نقشی بسزا در نیکیبختی و سعادت آدمی ایفا می‌کند.

نتیجه‌گیری و بحث

هر کدام از سیستم‌های تربیتی اهداف ویژه‌ای را مدنظر دارند و تمامی ساز و کارهای خود را برای تحقق آن‌ها صرف می‌کنند. در نظام تربیت اسلامی، هدف محوری و غایی تربیت، الهی شدن انسان است. برای رسیدن به این غایت، قابلیت‌های عالی انسان که در آفرینش او به ودیعه نهاده شده، باید رشد کرده و از حالت بالقوه به بالفعل برسد. تعلیم و تربیت که زیر مجموعه علوم انسانی است، بدنبال تربیت انسان‌های کارآمد و تأثیرگذاری است که توانمندی‌های آن‌ها شکوفا شده است. در تربیت اسلامی، تربیت انسان کامل با استفاده از معارف دینی ممکن است. توفیق نظام‌های تربیتی و آموزشی، مستلزم توجه به تعلیم بر گرفته از وحی و فطرت آدمی است. از طرفی دستاوردهای علمی و معارف بشری در علوم تربیتی نیز باید مورد توجه واقع شود.

در این پژوهش، حیات طیبه به عنوان مفهومی اساسی و کلیدی و به مثابه هدف غایی هدف تعلیم و تربیت اسلامی تلقی می‌شود. بر اساس یافته‌های این پژوهش مهم‌ترین مبانی تربیت مبتنی بر حیات طیبه عبارت است از: جامع بودن مفهوم حیات طیبه، اکتسابی بودن و شکل‌گیری حیات طیبه در سایه ایمان و عمل صالح. لذا می‌توان گفت بر اساس این مبانی گرانسنگ و نیز مبانی فلسفی اسلام اهداف تعلیم و تربیت و بدنبال آن روشهای تربیتی را تبیین نمود.

بر اساس مطالعه حاضر، پس از تحلیل ابعاد مختلف حیات طیبه در نظام تربیتی بطور کلی چنین استنباط می‌شود که برای رسیدن به حیات طیبه به خودسازی و تهذیب نفس نیاز هست. در قرآن کریم «حیات طیبه» تنها در یک سوره آمده است. آنجا که می‌فرماید: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَ لَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ؛ هر کس عمل صالح انجام دهد، در حالی که مومن است، خواه مرد باشد یا زن، به او حیات پاکیزه می‌بخشیم، و پاداش آنها را به بهترین اعمالی که انجام دادند خواهیم داد». آنچه از این آیه استفاده می‌شود این است که عمل صالح آن چنان مفهوم وسیع و گسترده‌ای دارد که تمامی کارها و اقدامات مثبت و مفید و سازنده را در همه زمینه‌های علمی و فرهنگی و اقتصادی و سیاسی و نظامی و مانند آن در بر می‌گیرد. از مهمترین اقدامات همچون رسالت پیامبران گرفته تا کوچکترین فعالیت‌ها همچون کنار نهادن سنگی کوچک از راه عبور و مرور همه در این مفهوم گسترده جای دارد. مطلب دیگر در خصوص حیات طیبه این است که مفسران در باب معنای «حیات طیبه» تفاسیر و آرای مختلفی ذکر کرده‌اند: بعضی از مفسران آنرا به معنای روزی حلال معنا کرده‌اند. برخی به قناعت و راضی شدن به قسمت و نصیب، برخی به روزی، برخی به عبادت همراه با روزی حلال، و برخی به توفیق بر اطاعت فرامین خدا و مانند آن. ولی مفهوم حیات طیبه آن چنان گسترده است که همه این موارد را در بر می‌گیرد. علامه طباطبایی در تفسیر گران سنگ المیزان چنین گفته است: «در جمله ... فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً» حیات، به معنای جان بخشیدن به چیزی و افاضه حیات به آن است. پس لفظ این جمله به طور آشکار دلالت دارد بر این که خدای تعالی مؤمنی را که عمل صالح انجام دهد به حیات جدیدی غیر آن حیاتی که به دیگران نیز داده زنده کرده و منظور این نیست که حیاتش را تغییر می‌دهد، مثلاً حیات ناپاک او را مبدل به حیات پاکیزه می‌کند که اصل حیات همان حیات عمومی باشد و صفتش را تغییر دهد، زیرا اگر مقصود این بود کافی بود که بفرماید: «ما حیات او را طیب می‌کنیم» ولی این طور نفرمود، بلکه فرمود: «ما او را به حیاتی طیب زنده می‌سازیم». بنابراین چنین استنتاج می‌شود که حیات طیب در این دنیا مشخص است. به تعبیری، خداوند گونه‌های حیات دیگری و جداگانه و جدید به او افاضه می‌نماید. و این آیه با آیه ۱۲۲ سوره مبارکه انعام تکمیل می‌شود که می‌فرماید: «أَوْمَنْ كَانَ مَيِّتًا فَاحْيَيْنَاهُ وَ جَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ...؛ آیا کسی که مرده بود و ما او را زنده کردیم و نوری برایش قرار دادیم که با آن در میان مردم آمد و شد می‌کند. نتیجه این که، هر که ایمان به خداوند متعال و روز رستاخیز داشته باشد، مرد باشد یا زن در صورتی که نیکوکار باشد، در دنیا زندگی مطبوع و پاکیزه و در آخرت بهتر از آنچه انجام داده، پاداش دریافت می‌کند. بنابراین حیات طیبه می‌تواند گستره بسیار وسیعی را در بر بگیرد. با توجه به این که در دنبال آن، سخن از پاداش الهی به نحوی شایسته میان آمده چنین استفاده می‌گردد که حیات طیبه می‌تواند مصداقی مرتبط به این دنیا باشد و پاداش احسن مربوط به جهان آخرت است.

مبانی و عناصر حیات طیبه از چشم‌انداز قرآن و روایات اسلامی جهت مبنا قرار دادن در الگوی تربیتی، با حیات پاکیزه و آرام و مورد رضای خدای سبحان و الگو پذیری از قرآن و احادیث معصومین علیه السلام در این پژوهش مورد واکاوی قرار گرفته است. مقصود از حیات طیبه، زندگی دنیوی است که همراه با قناعت و رضایت به قسمت خداوند باشد، زیرا این نوع از زندگی، پاک‌ترین زندگی برای انسان است. حیات طیبه به معنای تحقق جامعه‌ای قرین با آرامش خاطر، امنیت روانی و اجتماعی، رفاه عمومی، صلح و دوستی، محبت و مهربانی، تعاون و همکاری و مفاهیم انسان‌ساز و امثالهم در راستای توصیف و تشریح حیات طیبه به موضوعاتی از جمله: مشاهده حیات طیبه در آیه‌های آیات و روایات و دعاهای معصومین می‌باشد. حیات فردی و اجتماعی اولیاءالله که اسوه آدمیان جهت نیل به خوشبختی و سعادت محسوب می‌گردند نیز منابع متقن و قابل اعتمادی برای استخراج و احصاء مبانی تربیتی حیات طیبه تلقی می‌شوند. از اینرو در گام نخست به قرآن کریم

پرداخته شده و در راستای آیات مربوط با ارجاع به تفاسیر معتبر و نیز مراجعه به کتابهای حدیثی معتبر همچون اصول کافی، بحار الانوار و مانند این ها و نیز ادعیه‌های منتسب به معصومین، مبانی مورد نظر استخراج شده‌اند.

با توجه به اینکه مفهوم حیات طیبه، مفهومی قرآنی است؛ لکن این مفهوم در مکاتب فلسفی و روانشناختی رایج، مورد واکاوی و تحلیل قرار نگرفته است. رویکردهای روانشناختی و فلسفی به فراخور چشم انداز هستی‌شناسانه، ارزش‌شناسانه و معرفت‌شناسانه خود، در رابطه با زندگی مطلوب، مطالب در خور توجهی را عنوان نموده‌اند. یکی از مفاهیمی که به لحاظ غایت‌شناسی، شباهت بیشتری با مفهوم حیات طیبه و زندگی پاک دارد، مفهوم بهزیستی بطور عام و بهزیستی روانشناختی بطور خاص است. بهداشت روانی، حالت سازگاری نسبتاً خوب، احساس بهزیستی، شکوفایی توان و استعدادهای شخصی است. در این حالت فرد در سطح بالایی از سازگاری و انطباق رفتاری و عاطفی، عمل می‌کند. بهداشت روانی یعنی داشتن احساس آرامش و امنیت درون و به دور بودن از اضطراب و افسردگی. آنچه در سلامت و بهداشت روان، تأثیرات شگرفی ایجاد می‌کند، نگرش و باورهای آدمی به زندگی است و محیط پیرامون و آنچه در جهان هستی وجود دارد ... بنابراین، والدین و مربیان می‌توانند نسل آینده‌ساز را به سمت زندگی با معنا سوق دهند (سعادت‌مند، ۱۳۹۹).

در پژوهش‌های حوزه روانشناسی مثبت نگر و تحلیل مفهوم بهزیستی، موضوعاتی مانند مذهب و فضایل اخلاقی از قبیل گذشت، تواضع و نوعدوستی مشاهده می‌شود. نمونه آن رابطه مذهب با شادکامی، رضایت از زندگی و بهداشت روانی است. برای روانشناسی مدرن، مفهومی مانند آخرت و حیات جاودان، مفهومی ناشناخته و غیر قابل اثبات است. اسلام نه تنها با لذت‌های مشروع مخالف نیست بلکه آنرا جزئی از شادکامی محسوب می‌کند. از طرفی در مبانی اسلام، درد و رنج با زندگی مطلوب و سعادت‌مند در تضاد نبوده بلکه آنرا جزئی از زندگی خوب و سعادت‌مند قلمداد می‌کند. اگر انسان به دنبال یک زندگی آرام و به دور از رنج و محنت باشد، تحمل فشارها و سازگاری با مصائب زندگی برایش بسیار مشکل است. بنابراین رویارویی با مشکلات و درد و رنج در زندگی، امری گریز ناپذیر است. بر اساس متون اسلامی، مردم در زندگی دنیوی در پی آسایش کامل هستند اما این امر در آخرت محقق خواهد شد نه در این زندگی دنیوی؛ چون انسان در کانونی از رنج و سختی آفریده شده است. بنابراین در دنیا، بدنبال هر لذتی، رنج و نامالیماتی نیز پدید می‌آید و ممکن است فرد دچار اضطراب، فشار و استرس و یا مرگ عزیزان شود. پس شادی مطلق در دنیا محقق نمی‌شود مگر اینکه فرد، زندگی خود را به گونه‌ای بنا کرده باشد که تلخی‌ها نیز برایش شیرین و گوارا شود.

در مقام مقایسه، می‌توان نتیجه گرفت که گرچه مفهوم بهزیستی روانشناختی مقوله‌ای پسندیده و مورد نیاز جوامع بشری است و دارای مؤلفه‌هایی همچون احساس مثبت، رضایت از زندگی، پذیرش چالشها و بهبود تعاملات اجتماعی است؛ مفهوم حیات طیبه ضمن تأیید مؤلفه‌های مذکور دارای ابعادی همچون گستردگی در همه ابعاد فردی و اجتماعی، اکتسابی بودن و تحقق آن از طریق ایمان و عمل صالح است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت آن چه امکان تحقق حیات طیبه و وجه امتیاز آن از مفهوم بهزیستی روانشناختی است، وجه الهی و اتکاء به قدرت لایزال خداوندی از طریق عبودیت و کنشگری به واسطه عمل صالح است. انسانی که در مسیر حیات طیبه و درجات آن قرار می‌گیرد، همواره خود را در محضر الهی می‌بیند و تمامی رفتارها و نگرش‌هایش در راستای رضایت خداوند است. از طرفی ضمن بهره‌مندی از لذتهای مشروع دنیوی و احساس رضایت و مثبت از زندگی و پذیرش چالشها، به بهره‌مندی از انعام جاودان الهی در جهانی دیگر نیز امیدوار است.

مقوله سبک زندگی از خصوصیات دنیای مدرن بوده و کسانی که در جوامع جدید زیست می‌کنند برای توصیف رفتارهای خود و سایر افراد از مفهوم سبک زندگی بهره می‌برند. انسان مدرن تحت تاثیر فضای مجازی و رسانه‌های جمعی عصر جدید به سلايق و ترجیحات خود سامان داده و این ارزشها و سلايق منجر به ایجاد رفتار و در نتیجه نوع سبک زندگی می‌گردد.

بحث پیرامون سبک زندگی مطلوب و به تعبیری سعادت انسان از جمله مباحث مهم حوزه‌های مختلف معرفت بشری بوده است که حکمای باستان از جمله سقراط، افلاطون و ارسطو، پیشگامان آن محسوب می‌شوند. به طوری که مباحث آن‌ها در طول تاریخ اندیشه مسلمانان همواره مطمح نظر قرار گرفته است؛ به نحوی که فیلسوفان و اندیشمندان چون ابن‌سینا، ابن‌رشد، شیخ اشراق، ملاصدرا و ... با مطالعه و تطبیق آن با اندیشه اسلامی تلاش نموده‌اند. در تاریخ اندیشه‌های مغرب زمین نیز از قرون وسطی و فلسفه تومیسیم تا فلسفه‌های جدیدتر همواره اندیشمندان و صاحب‌نظران زیادی نسبت به اهمیت زندگی مطلوب و سعادت‌مند، اندیشیده و اظهار نظر کرده‌اند. مطالعه و پژوهش حاضر با تمرکز بر مفهوم حیات طیبه در قرآن و روایات اسلامی، به این مهم دست یافت که گستردگی و جامعیت مفهومی حیات طیبه دربردارنده تمامی نظرات اندیشمندان بخصوص حکمای مسلمان است. به عبارتی هر کدام از مکاتب فکری و صاحب‌نظران، بر بعد یا ابعادی از حیات طیبه تمرکز نموده‌اند و آنرا «اصل» قلمداد کرده‌اند.

با این اوصاف، حیات طیبه به مثابه یک موهبت الهی، دربردارنده همه فضائل آرمانی و رؤیایی ادیان الهی و نیز اندیشه‌های صاحب‌نظرانی که حتی صبغه غیر دینی داشته اما برای اصلاح جوامع خود همواره بر آن پای می‌فشرده‌اند، است. بنابراین می‌توان گفت: حیات طیبه به جهت قلمرو و شمول آن دربردارنده همه ابعاد انسانی در عرصه‌های مختلف، جامعیت و مانعیت آنرا به تصویر کشیده است.

پیشنهادهای کاربردی:

– از آنجا که بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، حیات طیبه دارای ابعاد، مؤلفه‌ها و اصول و مبانی نظری است در بعد شناختی می‌توان در آموزش فلسفه از آن بهره جست. پیشنهاد می‌شود با توجه به اهمیت و رشد روزافزون توجه به آموزش فلسفه به کودکان و نوجوانان، مبانی فلسفی و حکمی حیات طیبه تدوین و تبیین شود تا به عنوان بدیلی در کنار رویکردهای رایج آموزش فلسفه به کودکان و نوجوانان، مورد استفاده قرار گیرد.

– به محققان و علاقه‌مندان تعلیم و تربیت اسلامی پیشنهاد می‌شود روش‌های تربیتی مبتنی بر حیات طیبه را بر اساس مبانی نظری قرآن و روایات اسلامی مستخرج از این پژوهش در دستور کار خود قرار داده و به جنبه‌های کاربردی و عملیاتی آن در سیره اولیا و معصومین (علیهم‌السلام) اهتمام نمایند.

– پیشنهاد می‌شود در دوره‌های تربیت معلم اعم از دانشگاه فرهنگیان و ضمن خدمت، به صورت مدون و منظم مبانی حیات طیبه و استلزامات تربیتی مستخرج از این پژوهش، در تدوین برنامه و سیاست‌گذاری‌های آموزشی، مدنظر قرار گیرد.

پیشنهادهای پژوهشی:

– پیشنهاد می‌شود مطالعات تطبیقی میان اهداف تعلیم و تربیت در مکاتب فلسفی رایج و اهداف تربیتی حیات طیبه صورت گیرد. از آنجایی که در این پژوهش تطبیق و مقایسه اهداف مکاتب فلسفی با حیات طیبه مورد نظر نبوده و ضرورت آن غیر قابل اجتناب است، به عنوان پیشنهاد پژوهشی به سایر محققان، توصیه می‌گردد.

– پیشنهاد می‌شود بر اساس یافته‌های این پژوهش اصول و مبانی تربیتی برگرفته از حیات طیبه با مبانی و اصول رایج در مکاتب فلسفی و تربیتی معاصر مورد مقایسه قرار گرفته، شباهت‌ها و تفاوت‌ها آن، مشخص گردد.

– پیشنهاد می‌شود محققان و پژوهشگران در عرصه تعلیم و تربیت بر اساس یافته‌های این پژوهش نسبت به تدوین روش‌های تربیتی مبتلابه مقاطع مختلف و گروه‌های مختلف سنی به تحقیق و پژوهش اهتمام نمایند.

References

- Abedi Jafari, Taslimi, Faghihi and Sheikhzadeh (2011) Theme Analysis and Theme Network: A simple and efficient way to explain the patterns in qualitative data, Comprehensive Humanities Portal. (In Persian)
- Adib, Yousef et al. (2010) The role of religious education in achieving world peace. Cultural Engineering Monthly, No. 48 and 47, Fifth Year, 2010, pp. 17 - 26 (In Persian)
- Afrasiabian, Haidar (2020) The role of Islamic management in the realization of Hayat Tayyeba, Fifth Conference on Humanities and Management Studies. (In Persian)
- Ajam, Ali Akbar and Saeedi Rezvani, Mahmoud (2012) Challenge in the goals of religious education "; Quarterly Journal of Research in Education Issues of Islamic Education, Volume 20, Number 17, 2012, pp. 70-49 (In Persian)
- Arafi, Alireza et al. (2007) The goals of education from the perspective of Islam; Tehran: Samat Publications (In Persian)
- Bagheri Dolatabadi, Ali and Mohammad Bagheri (2015) Hayat Tayyeba and its indicators in the conceptual network of political development in the Quran, Journal of Islamic Policy Research, Volume 3, Number 7 (In Persian)
- Beheshti, Saeed (2011) Explorations in the philosophy of Islamic education based on a number of epistemological views of Sadr al-Muta'allehin; Quarterly Journal of New Religious Thought, Year 7, No. 26, 2011, pp. 143-164 (In Persian)
- Beheshti, Saeed and Rashidi, Shirin (2013) Principles of Rational Education Based on the Sayings of Imam Reza (PBUH). (In Persian)
- Bolandmatan, Keyvan and Naqibzadeh, Mir Abdolhossein (2008) Trans-philosophy of religious education. Islamic Education Quarterly, No. 6, Year 3, 2008, pp. 9-26. (In Persian)
- Creswell, J. w. (2008). Research design: qualitative and quantitative approaches. London: Sage Publications Inc.
- Ebrahimzadeh, Issa (2007) Philosophy of Education; Tehran: Payame Noor University Press (In Persian)
- Faghirpour, Maghsoud (2010) Guide to playing an educational role; Rasht: Blour Publications (In Persian)

- Farmahni Farahani, Fatemeh Hosseini and Najmeh Ahmadabadi Arani (1398) A Study of the Position of Hayat Tayyeba in the Document of Fundamental Transformation and Explaining the Strategies for Its Realization, *Journal of Research in Islamic Education*, Volume 27, Number 42 (In Persian)
- Ghasempour Dehaghani, Ali and Jafari, Seyed Ebrahim (2009) "Adjustments and inconsistencies of indoctrination in religious education"; *Bi-Quarterly Journal of Islamic Education*, No. 8, Fourth Year, 2009, pp. 65-90 (In Persian)
- Haghhah, Munir and Sedigheh Mohammad Hassani (2016) Cultural Progress and the Position of Hayat Tayyeba in Family Jurisprudence, *Journal of Jurisprudence and Family Law*, Volume 21, Number 64 (In Persian)
- Hashemi Seyedeh Fatemeh and Parisa Niknafs (2010) Manifestations and Examples of the Pathfinders of the Path of Good Life, *Minhaj Magazine*, Volume 6, Number 11. (In Persian)
- Hassani, Seyed Mohammad Ibrahim (2005) Methods of Islamic education in the light of the Quran and Nahj al-Balaghah. *Bimonthly of Humanities*, No. 57, Fourteenth Year (In Persian)
- Heidarnia, Mohammad Ali (2016) Spiritual Health and Good Life, *Journal of Research in Religion and Health*, Volume 2 Number 2 (In Persian)
- Hemmat Banari, Ali (2006) in an effort to present a new concept of Islamic education with emphasis on verses and hadiths "; *Two Quarterly Journal of Islamic Education*, No. 3, Second Year. (In Persian)
- Hojjati, Seyed Mohammad Baqir (1997) *Islam and education*; Tehran: Islamic Culture Publishing Office (In Persian)
- Including Haji Agha, Mohammad Reza, Mohsen Farmihni Farahani and Sina Forouzeh (1398) Explaining the spiritual disadvantages in education and meeting the needs of the educator from the perspective of Rumi in order to achieve the life of Tayyiba, *Journal of Applied Issues of Islamic Education*, Volume 4, Number 3. (In Persian)
- Jamali Zadeh, Ahmad (2006) Biology and religious education. *Journal of Iranian Studies*, No. 10, Fifth Year, 2006, pp. 71 (In Persian)
- Javadi Amoli (2004) *The Real Life of Man in the Qur'an*, from the collection of thematic interpretations of the Qur'an, Esra Publications (In Persian)
- Kermani, Touba and Sabiha Nabati (2018) United Nation, Divine systemic thinking for the realization of good life, *Journal of Research in Islamic Religions*, Volume 4 Number 8 (In Persian)
- Keshavarz, Susan (2008) "Indices and harms of religious education"; *Bi-Quarterly Journal of Islamic Education*, No. 6, Third Year, 2008, pp. 93-122 (In Persian)
- Khaleqkhan Ali and Masoudi, Jahangir (2010) The approach of religious education according to the two components of reason-based and faith-based, *Educational and Psychological Studies*, No. 2, Phase 11, 2010, pp. 121-144 (In Persian)
- Mohammadzadeh, Seyed Mohammad and Ahmad Ali Foroughi Abri (2017) A Study of Hayat Tayyeba Educational Principles in Transformation Vision Document, *Journal of Curriculum Planning Research*, Volume 14 Number 25 (In Persian)
- Nabavi, Zohreh Sadat, Maryam Solgi and Maryam Safara (2019) Analysis of the effectiveness of moral education in the Holy Quran based on Hayat Tayyeba, *Journal of Quran and Medicine*, Volume 4 Number 1. (In Persian)
- Nowruzi, Reza Ali and Badieian, Razieh (2009) The model of human relations in religious education with emphasis on the life of Imam Hussein (PBUH). *Quarterly Journal of Religious Thought*, Shiraz University, No. 33, 2009, pp. 91-108. (In Persian)
- Patton, M. (2008). *Qualitative Research and Evaluation Methods*, Newbury Park, CA: Sage
- Qandili, Seyed Javad and Aali, Marzieh (2011) Description and explanation of theoretical models of Islamic education. *Bi-Quarterly Journal of Islamic Education*, No. 12, Year 6, 2011, pp. 27-49 (In Persian)
- Rashidpour, Majid (2001) *Fundamentals of Islamic Ethics*; Tehran: Parents and Teachers Association Publications (In Persian)
- Rezaei Adriani, Ghasem (2005) *Quran and Hayat Tayyeba*, Conference on the Necessity of Expanding the Concepts of the Holy Quran, Islamic Azad University, Astara Branch (In Persian)
- Sadeghi, Masoumeh (2003) *Theoretical foundations of the pathology of religious education*. Proceedings of the Conference on the Pathology of Religious Education in Education, Tehran: Mehrab Ghalam Publications (In Persian)
- Salehi, Akbar and Yarahmadi, Mostafa (2008) Explaining Islamic education from the perspective of Allameh Tabatabai with emphasis on educational goals and methods. *Bi-Quarterly Journal of Islamic Education*, No. 7, Third Year, 2008, pp. 23-50 (In Persian)
- Shaarnejad, Ali Akbar (1998) *Philosophy of education and upbringing*; Tehran: Amirkabir Publishing Institute (In Persian)
- Shariatmadari, Ali (2005) *Principles and Philosophy of Education*; Tehran: Amirkabir Publishing Institute (In Persian)

- Shokouhi, Gholam Hossein (1999) Education and its stages; Mashhad: Astan Quds Razavi Publications (In Persian)
- Tabatabai, Mohammad Hussein, Tafsir Al-Mizan, vol. 12 (In Persian)
- Theoretical foundations of fundamental change in the formal and public education system of the Islamic Republic of Iran, December 2011. (In Persian)
- Weiss, Gholamreza (2005) Aims and Foundations of Islamic Education; Coaches Quarterly, No. 16, Fifth Year. (In Persian)
- Zoulam, Ali (2003) Indices of religious education from the perspective of the Holy Quran. Proceedings of the Conference on the Pathology of Religious Education in Education, Tehran: Mehrab Ghalam Publications (In Persian)

